

MODERN BİR OLGU OLARAK SOSYAL SINIFLAR

Şakir BERBER*

SOCIAL CLASSES AS A MODERN PHENOMENON

ABSTRACT

Social classes and class structure are the most decisive forces that affect us in most everything we do in our lives. Human behavior varies according to which class belongs to and how one's class position and class consciousness(class-in-itself, class-for-itself) translate into political action. The class structure of society conveys the relationship between various social classes and how class relations leads to an understanding of the class nature of social relations. Class analysis of society, therefore, is imperative for a clear understanding of the dynamics of class relations.

Keywords: *Social Class, Class Structure, Class Consciousness, Social Relations, Class Relations.*

GİRİŞ

Sınıf, bir toplum içinde bireyler veya gruplar arasında var olan hiyerarşik farklılıklardır. "Sosyal sınıf" terimi genellikle "sınıf" teriminin eş anlamlısı olarak kullanılmaktadır. Sınıf aynı zamanda bir sınıf sistemi veya sosyal tabakalaşma sistemi içinde belirli bir pozisyon anlamına gelmektedir. Sınıf sistemleri ve sosyal tabakalaşma toplumsal yapıda göz ardı edilemeyecek bir önem içermektedir.

Sosyal sınıflar ve sosyal tabakalaşmalar öteden beri toplumların ve toplumsal yapıların oluşmasında en etkin rollerden birini oynamıştır. Sosyal sınıf ve sosyal tabakalaşmaları inceleyebilmenin en iyi yollarından bir tanesi de sosyal yapı analizi yapmaktır. Çünkü sosyal sınıf ve tabakalaşmalar, sosyal yapının kesitlerinden bir tanesi olarak kabul edilmektedirler. Tabakalaşma; eşit olmayan sosyal etki ve hayat şanslarına sahip insan katmanlarında toplumun bölünmesidir. Her düzeyde insanlar üç tabakalaşma boyutunun farklı şekillerde onlara verdiği sosyal statülere sahiptirler. Bu boyutları; zenginlik, güç ve prestij olarak sıralayabiliriz.

* Yrd.Doç.Dr., S.Ü. Eğitim Fakültesi, Öğretim Üyesi.

Geçmişten günümüze sosyal sınıflar ve sosyal tabakalaşma kavramları sanki aynı realiteye denk düşüyormuş gibi algılanmıştır. Bu anlayışın sanayileşmeye diğer bir deyişle modern dönemlere kadar devam ettiğini söylemek mümkündür. Çünkü sosyal sınıflar sanayileşmeyle birlikte, tarihteki tüm sosyal tabakalaşma tarzlarından farklı olarak ortaya çıkmıştır. Köy tipi yapıdan şehir tipi bir yapıya geçişle birlikte toplumsal değerler komşuluk, akrabalık olmaktan çıkmış, daha çok sosyal sınıf, tüketim biçimi, oturulan mekan, gelir, meslek v.b. gibi değerler etkin hale gelmiştir.

Sanayileşme ile birlikte sosyal sınıfların, sosyal tabakalaşmalardan ayırt edilmesi ve sosyal sınıfların modern dönemlere bu denli damga vurmasının iki sebebi olduğu düşünülebilir. Bunlardan ilki evrensel, diğeri ise yerel özelliklerdir. Evrensellikten kasıt tüm dünyada işbölümü ve uzmanlaşmaya paralel olarak tek bir faaliyet alanı olan mesleklerin bağımsız birer meslek alanı haline gelmesi iken; yerellikten kasıt ise her toplumun kendine özgü sosyo-kültürel yapısıdır. Sosyal sınıfların, sosyal tabakalaşmalara daha ekonomik ve kültürel temelli olduğu düşünülebilir.

Sosyal Yapı ve Katmanlaşma Türleri

Sosyal tabakalaşma bütün sosyolojik çalışmalarda temel ilgi olmuştur; çünkü, sosyal tabakalaşma, sosyal yapının temel boyutlarında biridir. Tabakalaşmanın geçmişten günümüze bütün toplumlarda var olduğu açık bir gerçektir. Çünkü toplumların temelinde bir katmanlaşma vardır. Bu katmanlaşmanın, toplumun genel olarak yöneten ve yönetilen diye ikiye ayrılmasına sebebiyet verdiği doğrudur; Ancak tabakalaşmanın salt toplumun yöneten ve yönetilen diye ikiye ayrılması olgusuna indirgenemeyeceği de o kadar doğrudur. Çünkü genel olarak farklı toplumlarda farklı tabakalaşma tipleri meydana gelmiştir. Bu da her toplumun ya da toplumsal aşamanın kendi yapısı ile ilgili olarak ortaya çıkmıştır.

Sosyal yapının ortaya çıkışı diğer fiziki, somut olarak insan eli ile inşaa edilen yapılardan temelden farklıdır. Sosyal yapı ile diğer yapılar arasındaki en temel farklılık, ikincisine nazaran birincisini meydana getiren unsurların, o unsurlardan ya da öğelerden daha fazla anlam ifade etmesidir. Diğer yapılardan farklı olarak sosyal yapının içeriğini tetkik etmek oldukça güç; ancak imkansız değildir. Sosyal yapıyı en iyi inceleme yolu bir model oluşturmaktır. Seçeceğimiz modelin sosyal yapıyı tamamen karşılamayacağını biliyoruz. Bu modelimizin içeriği sosyal yapının bütünlüğünü kaybetmeden; Onu parçalara ayırarak incelemek ve incelenen parçaların bütün ile bağlantısını kurmaktır. Söz konusu modeli açıklamadan önce sosyal yapıyı ele alan çeşitli yaklaşımları ele almak gerekmektedir.

Yapısal fonksiyonalistler'e göre yapı 4 öğeden oluşmaktadır. Bunlardan en temelde bulunan çevre üzerinde nesnel-dışsal gerçekliği yaşayacak olan, onu normsal alanda yaşatacak olan bir topluluğa ihtiyaç vardır, ve bu ikinci öğeye aktörler denir. Sosyal yapının asıl meydana gelmesini sağlayan faktör statüleşmedir. Çünkü statüleşme tabakalaşmanın oluştuğu ve ayrıcalıklı kesimin üstün konumda bulunduğu bir yapılanmadır. Sosyal yapının dördüncü ve son öğesi olan organizasyon ile birlikte yukarıda bahsedilen katmanlaşma daha da derinleşmeye başlar. Çünkü organizasyon yetkisine sahip olanlar, statüleşme aşamasında şu veya bu şekilde belli bir ayrıcalığa sahip olanlardır. Elde ettikleri bu ayrıcalıklar sayesinde toplumda belli bir pozisyona gelirler ve bu sayede güç, prestij, konum, mevki, statü, iktidar elde

ederler. Fakat sosyal yapının parçaları birbirinden bağımsız değildir. Söz konusu öğeler birbirleriyle irtibatlı bir şekilde işleyerek sosyal yapının vücuda gelmesini sağlar. Radcliffe-Brown ise sosyal yapıdan bireyle irtibatlı, fakat bireyin inisiyatifinin dışında gelişen bir gerçeklik alanı olarak bahsetmektedir (Bottomore, 1990: 590). Sosyal yapıya diğer bir yaklaşımda Bilgiseven'e aittir. Buna göre sosyal yapı fiziki-kültürel, sosyal tabakalaşma, sosyal münasebetler şeklinde kategorik olarak ayrılmıştır (Bilgiseven, 1988: 180). Bu yaklaşıma ilk bakışta daha önceden ele aldığımız yapısal-işlevselcilerin yapıyı ele alış tarzına benzemektedir. Ancak onlardan farklı olarak sosyal yapının inşa edilmesinde bireylerin, grupların, kurumların ve teşkilatların katkısını göz ardı etmemesi (mikro süreçlere inmesi) bakımından daha kapsamlıdır. Ayrıca Kurtkan'ın sosyal yapı analizlerinde en çok önem verdiği öğe sosyal tabakalaşmadır. Üçüncü öğe olan sosyal münasebetler onun yaklaşımının, yapısal işlevselcilerden ayrıldığı en temel nokta olsa gerektir. Çünkü yapısal-işlevselcilik, nesnel-dışsal gerçekliği ön planda tutarak, bireyi ve bireysel inisiyatifi göz önünde bulundurmaktadır.

Sosyal yapının muhtevasına baktığımızda, ilk önce onun öğelerini görürüz. Bu öğelerden bir tanesinin de sosyal tabakalaşma olduğuna hiç şüphe yoktur. Ancak sosyal tabakalaşma araştırmalarının sosyal yapıyı, onun muhtevasını, işleyişini dikkate almadan ya da ona yeteri kadar önem vermeden, yapılmasının sağlıklı bir inceleme olmayacağı düşünülebilir.

Sosyal tabakalaşma olgusunu sadece siyasi anlamda bir yönetici kesimle sınırlı olarak ele almak, sosyolojik perspektifi yakalamamızı engelleyecektir. Bunun yanı sıra sokaktaki adamları yani geniş halk kitleleri ile de alakalı olarak ele almak gerekir. Avrupa'nın salt siyasi seçkinler istediği için stand (zümre) yapısında sosyal sınıflar tarzı bir sosyal tabakalaşmaya geçtiğini düşünmek doğru bir yaklaşımı yansıtmaktan oldukça uzaktır. Çünkü Avrupa'daki sosyal değişimler söz konusu sosyal tabakalaşmanın sosyal sınıf haline gelmesine sebebiyet vermiştir. Sosyal tabakalaşma sosyal farklılığa bağlıdır. Sosyal farklılık bir toplumun zaman içerisinde uzmanlaşma sürecidir. İnsanlar en eski zamanlarından beri, işlevlerin bölünmesinin daha büyük bir sosyal verimliliğe yol açtığını görmüşlerdir. Her toplumda statüler ve roller farklılaşır. Bu durum insanların sosyal yapı içinde dağıldıklarını gösterir ve çeşitli statüler rollerin yardımıyla içlerini doldurur. Sosyal yapıyı oluşturan statülerin farklılaşmasına rağmen, statüler kendi içlerinde bir hiyerarşi ile sıralanırlar. Sosyal farklılık sosyal sıralanma için bir başlangıç noktasıdır. Ne zaman sosyal tabakalaşma ile karşılaşılırsa sosyal farklılaşma ortaya çıkar (Zanden Vander, 1996: 168). Sosyal farklılaşma sosyal tabakalaşmayı anlamak için bilinmesi gereken bir değişkendir.

Geçmişten günümüze katmanlaşma türleri incelendiğinde, söz konusu katmanlaşma türlerinin o toplumların sosyal yapılarından bağımsız olmadığı görülecektir. Bu sosyal yapılarda sosyal tabakalaşma ile birlikte sosyal farklılık ve sosyal sınıflar karşımıza çıkar. Bu değişkenleri daha iyi anlamak için tabakalaşmanın tarihsel gelişimi önemlidir. Genellikle tabakalaşma çalışmalarında kullanıldığı üzere katmanlaşma türlerini sırasıyla kast, stand (zümre) ve sosyal sınıflar olarak inceleyebileceğiz.

Hindistan'daki bu katı tabakalaşma daha çok doğuştan atfedilen özelliklerle belirlenmektedir. Diğer bir değişle kastlar modern dönemlerdeki sosyal sınıflardan

oldukça farklıdır. Kast tipi sosyal tabakalaşma tarzında, doğuştan atfedilen statüler, az geçirgenlik, ve az sosyal hareketlilik (Kemerlioğlu, 1993: 24) vardır.

Stand tipi sosyal tabakalaşma tarzı, diğer sosyal tabakalaşma tarzları olan kast ve sosyal sınıflar arasında yer almaktadır. Stand tipi sosyal tabakalaşma tarzının içeriğine ilişkin pek çok yaklaşım mevcut olmakla birlikte: onu 3 bölüme ayırabilmekteyiz. Temel olarak bu iki stand ayrıcalıklar elde edenler, yönetici seçkinler; Diğerleri ise hiçbir ayrıcalığa sahip olmayanlardır. Bunlardan ilk ikisi ruhbanlar ve soylular; Üçüncüsü ise serfler olarak düşünülebilir. Ruhbanlar ve soylular yönetici bir kesim olarak Avrupa'nın toplumsal yapısına yıllarca damgasını vurmuşlardır. Sosyal hareketliliğin ruhbanlarda, soylulardan daha çok olduğu söylenebilir. Soylular güç, prestij, iktidar, ekonomik üstünlük, mevkii, statü kriterine göre kendi içlerinde de katı bir hiyerarşiye sahipken; ruhbanlar standı içerisindeki hiyerarşi biraz daha yumuşaktır (Kemerlioğlu, 1993: 30-31). Yukarıda anlatılan örneklerde, var olan sınıfların tabakalaşma tecrübeleri ve bunların yönleri üzerinde durulmuştur.

Kemerlioğlu feodal toplumun son aşamalarında dikkati çeken ve yeni oluşan bir standdan söz etmektedir ki bu standın adı ise esnaf ve zanaatkarlar standıdır. Söz konusu stand sosyal sınıf tarzı bir sosyal tabakalaşmaya geçilmesini sağlayan en önemli faktörlerden bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu standı lonca teşkilatı olarak ortaya koyarsak feodalitenin yaygın olduğu dönemlerde bu teşkilat belli bir zümrenin etkinliklerini üzerine almıştır. Fakat feodalitenin etkinliğinin azalmasıyla bu grupların sıkı yapıları yerlerini daha tolerans sahibi yapılara bırakmıştır.

“Bu standın gelişip yaygınlaşma döneminde feodal tabakalaşma düzeni oldukça yumuşamış ve tarihteki sosyal tabakalaşma tarzlarını oldukça esnekletirmiştir. Çünkü bu sistemin çözülüp ortadan kalkmaya yönelmesinde en büyük payı bulunan burjuva sınıfının nüvesini bu stand oluşturmuştur”(Kemerlioğlu, 1993: 34).

Sosyologlar sosyal sınıfı, bir toplumda hemen hemen aynı zenginlik, statü ve gücü paylaşan bir grup veya kategori olarak tanımlarlar. Bu sınıflar yukarıdan aşağıya olan belirli bir sıra olarak ayarlanmış ve sosyal tabakalaşma sistemi oluşturmuştur. Bu sistemde bireyin yeri önemlidir, çünkü sosyal tabakalaşma düzeni insanların nasıl yaşadığını ve ötekiler tarafından nasıl algılandığını ve davranıldığını belirler. Sosyal sınıf kavramı bazı teorisyenler tarafından ayrıntılı olarak tartışılmıştır. Bu teorisyenlerden biri de Karl Marx'tır.

Marx, insanların üretim gelirleriyle ilişkilerinin temelini göre sosyal sınıflara ayırdıklarını söylemektedir. Bu gelirler; toprak, zenginlik ve diğer somut eşyalardır. Bu üretim gelirlerine sahip olan ve bunları kontrol edenler, üretilen artık değeri tekelleştirme eğilimindedir. Feodalizmde bu üretim gelirleri derebeylerinin elindeydi ve onlar tarafından kontrol edilmekteydi. Serfler belirli bölgelerde çalışıp belirli bölgelerde yaşamaktaydılar(Cockerham, 1995: 257).

Bu sistem zamanla kapitalizmin yükselişine ve endüstrileşmeye yol açtı. Toplumun alttaki üyeleri, emeklerini; yaşayabilmek için uygun ücretlerle fabrika sahiplerine sattılar. Marx'a göre toplumların dinamiklerini anlamak için sömürmenin sınıf yapısına katıldığını görmek lazımdı. Marx'ta sosyal sınıf üretim gelirlerine

göre toplumda aynı yeri işgal eden bir grup insan tarafından oluşturuluyordu. Hizmetlere ve eşyalara ulaşma düzeyi kişinin sınıf durumunu belirlemekteydi. Sınıf yapısını, iki grup oluşturuyordu, bir sınıf üretim gelirlerine sahipken diğeri bunlara sahip değildi. Aslında Marx'ın tartıştığı; bireylerin bir sınıf oluşturabilmek için diğeri sınıfla çatışma içine girdiğiydi(Cockerham, 1995: 258). Sosyal sınıflar, geçmişten günümüze gelişen ve 20. Yüzyılda en üst noktasına varan bir sosyal tabakalaşma tarzıdır. Sosyal sınıflar muhtevası gereği tanımlanması ve net olarak ele alınması zor olan kavramlardan bir tanesidir. Onu, üyelerinin karşılıklı olarak davranışça birbirlerine bağlanmaları ve ortak ideolojilerinin olması bakımından kısmen grup; Mekanda dağınıklık arz etmesi bakımından kısmen kategori olarak görülebilirler; Fakat ne salt bir kategori ne de salt bir grup olarak ele alınamazlar.

Sosyal sınıflar modern dönemlerin bir sosyal tabakalaşma tarzı olarak karışımıza çıkmaktadır. Sosyal fenomeni realitedeki karışıklığı nedeniyle çok muğlak olduğu için sosyal tabakalaşmadan bağımsız olarak incelenmesi neredeyse imkansızdır. Çünkü sosyal sınıfların, diğeri sosyal tabakalaşma tarzlarından en önemli farklılığı kendi içlerinde kesin çizgilerle ayrılmamaları ve yine kendi içlerinde bir bütünlük arz etmemeleridir. Sosyal sınıflar toplumlar içinde yapı olarak farklılıklar gösterse de temelde ortak olan özellikleri vardır. Bu özellikler göz önünde bulundularak temel bir sınıf yapısı oluşturulabilir. Bu yapıda beş adet sınıf olduğu söylenebilir.

- 1) Üst Sınıf(Upper Class): Büyük zenginliğe ve otoriteye sahip aileleri içerir. Bunlar eski ve köklü aileler olup büyük şirketlere ve taşınmazlara sahiptirler.
- 2) Birleşmiş Sınıf(Corporate Class): bu sınıfı büyük şirketlerde ve devlet kademesinde büyük bürokratik gücü olanlar oluşturur. Genelde bu şirketlerin sahipleri değildirlere. Bu insanlar, ya yöneticidirler ya da yönetim kurulunda üyelerdir. Birleşmiş sınıfın büyümesiyle üst sınıfta küçülmeler görülmüştür.
- 3) Orta Sınıf(Middle Class): Göreli olarak daha az malı olan fakat işleri sayesinde biraz yüksek gelir, prestij ve otoriteleri olan sınıftır. orta sınıf; üst orta ve alt orta olmak üzere ikiye ayrılır.
- 4) İşçi sınıfı(Working Class): hiç malı olmayan veya biraz malı olan sınıftır. İşleri onlara ya orta alt gelir, prestij verir ya da bunların hiç birini vermez. İşçi sınıfını kol gücünü kullanan bireyler oluşturur.
- 5) Alt Sınıf(Lower Class): Hiçbir malı, işi ve geliri olmayan sınıftır. Otoritesi ve prestiji yoktur. Başka bir deyişle "yoksul"dur. (Calhoun et al., 1994: 218).

Yukarıdaki sınıflandırma; her toplum için aynı olmayabilir. Ve sınıflandırma büyük oranda ekonomik kriterlerle oluşturulmuştur. Sosyal sınıfları, salt ekonomik kriterlerle incelemek ne kadar indirgemeci ise; Onu salt siyasi anlamda bir yönetici kesimle sınırlandırmak ta o derece indirgemecidir. Çünkü sosyal sınıfı salt siyasi anlamda incelemek kamu yönetimi ve politika biliminin; İktisadi olarak incelemek ise ekonomistlerin uğraş alanı olmaktadır. Bu bağlamda her iki yaklaşımdan birini tercih etmek sosyal sınıfların toplumsallığını kaçırmamıza dolayısıyla Sosyolo-

jik bir tahlili yakalama olanağımıza engel olmaktadır. Temelde eleştirmeye çalıştığımız toplumu ve/ya da toplumsal yapıyı ikiye ayırarak, bir tarafa burjuvaziyi diğer tarafa proleteriyayı (Mandel, 1996); Bir tarafa devleti diğer tarafa sosyal sınıfları; ya da bir tarafa ekonomik çıkarları, diğer tarafa ise etnik/dini özellikleri (Keyder, 1995: 93) koyan bakış açısidir. Bütün bunları da göz önünde bulundurarak daha geniş bir sosyal sınıf tanımının Kurtkan'a ait olduğu görülmektedir. "Aşağı yukarı aynı iktisadi kudrete sahip, hayat üslupları birbirine uyan, aynı tahsil ve terbiyeyi görmüş bulunan, iktisadi menfaatleri müşterek olan ve bu dört kıstasa göre kendilerini aynı durumda hisseden yani sınıf şuurunu müştereken duyan fertlerin teşkil ettiği topluluğa sosyal sınıf denir"(Bilgiseven,1984: 32).

Max Weber'in sosyal sınıfı yaklaşımında her ne kadar ekonomik determinizm varmış gibi görünse de bunun böyle olmadığı yaşam koşulları, gelir, kişisel yaşam, meslek, prestij gibi kavramlar aracılığıyla anlaşılmaktadır. "Bir grup insanın yaşam olanaklarının belli bir nedensel ögesi ortak ise bu ögeyi mal sahibi olmak ve gelir sağlamak gibi salt ekonomik çıkarlar temsil ediyorsa sınıftan söz edebiliriz"(Weber, 1996: 270)

Weber'in sosyal sınıf tanımının diğer tanımlardan temelde 3 farkı vardır. Bunlardan ilki Weber'in sosyal sınıfı diğerlerinden farklı olarak salt siyasi anlamda bir yönetici sınıf ile sınırlanmasıdır. İkinci fark Weber'in sosyal sınıfları statü gruplarından ayrı, fakat bağımsız ve/ ya da kopuk olarak görmemesidir. Bu anlamda bizim normalde hayat üslubu, yaşama tarzı veya hayat stili diye adlandırdığımız kavramları, Weber statü grupları içine alarak sosyal sınıf olgusunun daha da ekonomik ve kültürel temelli görünmesini sağlamaktadır. Üçüncü fark ise Weber'in sosyal sınıf olgusunu üçlü tabakalaşma tipinden birisi olarak algılamasıdır ki bu yaklaşım ileride ayrıntılı olarak ele alınacak ve yaklaşımımızın bel kemiğini oluşturacaktır.

Sosyal Sınıflar Modern Dönemlere Ait Bir Olgu Mudur?

Sosyal sınıfların modern dönemlere ait bir olgu olup olmadığını anlamak için sosyal değişme sürecinde, değişmeden önceki yapıya bakmak gerekmektedir. Diğer bir ifade ile modern öncesi dönemlerin belli başlı özellikleri bize sosyal sınıfların modern dönemlere ait olup olmadığını gösterecektir. Modern öncesi dönemleri anlamamıza yarayan temel iki tane argümandan bir tanesi geleneksellik diğeri ise cemaatvari bir yapıdır. Geleneksellikten kastımız genel olarak farklılaşmamış bir yaşam tarzıdır. Bu anlamda grup üyeleri dışsal / nesnel gerçeklik tarafından sarıp sarmalanmıştır. Böylesi bir yapıda toplum gerekleri ve kriterleri bireyden daha önde gelmektedir. Bireyler ya da gruplar nesnel/dışsal gerçekliğin sınırları dışına taşamazlar. Böylesi sosyal yapılardaki bireylerin, birbirlerine bağlanmalarının niteliği ve derecesi üretimin ve işbölümünün önüne geçmiştir. İşbölümü ve uzmanlaşmanın olmadığı yapılarda bir sosyal farklılaşmadan bahsetmek oldukça güçtür. Cemaatvari bir toplumsal yapıdan, cemiyet hayatına geçişle birlikte geleneksel yapıdaki bazı unsurlar yerini modern olgulara bırakmıştır. Sanayileşme ile oluşan ve modern diye adlandırılan bu yeni sosyal yapıda bireyler artık komşuluk, akrabalık,yandaşlık, hemşehrilik gibi sosyal bağlarla değil; tam da aksine meslek, gelir, tüketim biçimi, oturulan mekan, vb. gibi bağlarla öğelerle birbirlerine bağlanmaktadırlar. Sosyal

sınıflar olgusunun modern dönemlere ve dolayısıyla günümüze bu denli damga vurmasının iki önemli nedeni vardır. Bunlardan birisi evrensel; diğeri ise yerel özelliklerdir. Evrensel özellikler işbölümü, uzmanlaşmaya bağlı olarak daha önceki dönemlerde bağımsız olarak görünen faaliyet alanlarının kendi içinde bölünmesi ve bölünen her bir parçanın modern anlamda bağımsız meslekler oluşturmasıdır. İkinci etken ise yerel özelliklerdir. Yerel özelliklerden kasıt, her toplumun kendi sosyo-kültürel yapısıdır. Bu bağlamda düşündüğümüzde Fransa'daki ile Türkiye'deki; Türkiye'deki ile İngiltere'deki; İngiltere'deki ile Almanya'daki sosyal sınıf yapısı birbirlerinden farklıdır. Bunu da şekillendiren evrensel niteliklerden farklı olarak her toplumun kendi sosyo- kültürel yapısıdır. Sosyal sınıflar olgusu ve kavramı günümüzde dün olduğundan çok daha etkilidir. Fakat sosyal sınıflar tahlili yapılrken; ampirik çalışmalarda sosyal tabakalaşma olgusuna ya da sosyal tabakalaşma kriterlerine dönülmüştür. Ampirik çalışmalardaki bu değişim sosyal tabakalaşma olgusunu incelememizi kaçınılmaz hale getirmektedir.

Sosyal Tabakalaşma Ve Sosyal Sınıflar Arasındaki Farklılıklar

Sosyal tabakalaşma ve sosyal sınıflar olgusu ilk bakışta çok benzerlik gösterirler. Sanayileşme ile gelişen modern dönemlere kadar, bu iki kavram bir çok düşünür tarafından aynı algılanmıştır. Eski Yunan düşünürlerinden Platon, besleyiciler, koruyucular ve yöneticiler olmak üzere üçlü bir sınıf ayrımı yapmış, aynı şekilde Aristo'da alt, orta, üst olmak üzere üçer tane sınıf belirlemişlerdir (Şenel, 1996: 146-175). Burada Platon ve Aristo'nun toplumu sınıflara ayırırken sosyal sınıflardan kastının sosyal tabakalaşma olduğu hemen görülmektedir. Bu düşünürlerin tespitlerini Eski Yunan toplumlarında yaptıkları düşünülürse, o dönemde toplumsal bir farklılaşmanın olmadığı ve buna bağlı olarak da sanayileşmenin ve sosyal sınıfların oluşmadığı da dikkati çeken diğeri bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu düşünürlerin sosyal sınıf tahlillerinde sosyal tabakalaşmayı kast ettiklerinin diğeri bir göstergesi ise, ayrımları tamamen mesleklere göre yapmalarıdır. Modern dönemlerdeki sosyal sınıfların bu denli kesin çizgilerle birbirinden ayrılmadığı düşünülürse; burada kastedilenin sosyal sınıflar değil; tarihi bir toplum aşamasında yaşanan herhangi bir sosyal tabakalaşma tarzı olduğu hemen fark edilecektir. Sosyal sınıf modern dönemlerin bir katmanlaşma tarzı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sınıf mefhumu biraz karmaşıktır. Tabakalaşmadan bağımsız olarak incelenmesi neredeyse imkansızdır. Çünkü sosyal sınıflar önceki katmanlaşma türlerinden farklı olarak kendi içlerinde kesin çizgilerle ayrılmamışlardır, bu anlamda bir bütünlük arz etmezler. Sosyal sınıf kavramını belirlemeye çalışırken onun grup, kategori ve yığın gibi ele alınmasının yanlış olabileceğini unutmamak gerekir. Çünkü sınıf büyük bir grup olarak görülebileceği gibi yığın olarak da görülebilir. Genel olarak söylemek gerekirse grupların sosyal sınıflardan farkı etki alanıdır. Sosyal sınıflar toplumsal yapıya etki ederken; grupların alanı daha dar bir çerçeve ile sınırlı kalmaktadır. Sosyal sınıflarda aynı sınıfın üyelerinin birbirlerini tanımaları gerekmez. Yani; sosyal sınıflar mekanda dağınıklık arz ederler. Sosyal sınıf öğeleri kategorilerden farklı olarak aynı özellikleri göstermezler. Homojen değildirler. Sosyal sınıf üyeleri gelip geçici anlık üyeler değildirler. Bu özelliği ile de kalabalıktan ayrılır. Bu özellikleriyle sosyal sınıflar daha soyut bir doğayı barındırırlar.

Sosyal tabakalaşma kavramının sosyal sınıflara göre daha somut, kesin ve katı sınırlarla birbirinden ayrıldığı söylenebilir. Mesela Türkiye’de %30 orta tabaka vardır denilebilirken; %30 orta sınıf vardır denemez. “Genel olarak sosyal tabakalaşmayı otorite, güç, prestij, statüye göre nüfusun hiyerarşik olarak yapılanması şeklinde düşünebiliriz”(Erkal, 1998: 193). Yapısalcı Talcott Parsons’a göre: “Sosyal tabakalaşma, belli bir sosyal sistemi oluşturan ve toplumsal olarak bireylerin birbirlerine üstünlük sağladığı bir fark sıralanmasıdır.” Tabakalaşma diğer bir yapısalcıya göre kaçınılmazdır. Sosyal değerlerle yaşamak için çalışan insanların ortaya koyduğu toplumların problemlerinin sonucudur. Bu tanım, tabakalaşmanın, sosyal sistemin varlığı, belirli işlevsel pozisyonları bireylerin yetenek ve isteklerine göre geliştiren işlevsel olarak gerekli sosyalleşme ile mümkündür(Berberoğlu, 1994: 2). Bu durum sosyal sınıflar ve tabakalaşma arasındaki kaçınılmaz farkları ortaya koyarken iki kavramın işlevini de gösteriyor.

Sosyal tabakalaşma ile sosyal sınıflar arasındaki en temel farklılık sosyal sınıfların dünden bugüne gelişen herhangi bir sosyal tabakalaşma tarzından biri olmasıdır. Sosyal tabakalaşma ile sosyal sınıflar arasındaki bir diğer fark tabakalaşmadan farklı olarak, sosyal sınıfların daha çok ekonomik ve kültürel temelli olmasıdır bu anlamda sosyal sınıflar pazar koşulları, tekel kurma şansı, ekonomik güç, mülkiyet, piyasaya sunulan mal ve hizmetlere göre oluşmakta iken; sosyal tabakalaşma daha çok güç, statü, prestij, otorite, hiyerarşik yapılanma gibi salt ekonomik olmayan etkenlere göre oluşturmaktadır.

Tabakalaşma Teorisyonları

Tabakalaşma teorisyonlarından özellikle Max Weber ve Gerhard Lenski ele alınacaktır. Özellikle bu iki tabakalaşma teorisyonlarının ele alınmasının en önemli nedeni ise Lenski’nin sosyal tabakalaşma çalışmalarını bir sistem yaklaşımı içerisinde ele alması, Max Weber’in ise sosyal tabakalaşmayı tarihi dönemlere göre incelemeyip; tam da aksine belli bir sosyal tabakalaşma tarzını aynı dönem içinde üçe ayırarak incelemesidir.

Max Weber’in sosyal tabakalaşma modelinde üç boyut vardır. Bunlardan ilki sosyal sınıflar, ikincisi statü, üçüncüsü ise partilerdir. Weber’in üçlü tabakalaşma tipi şimdiye kadar ele alınan sosyal tabakalaşma biçimlerinden farklıdır. Çünkü şimdiye kadar ele alınan tabakalaşmalar hep birbirini takip eden dönemlere göre oluşturulmuştur. Oysa Weber, tabakalaşma tipolojisini birbirlerini takip eden dönemlere göre ele almak yerine; mevcut dönemin içindeki sınıf, statü ve partiyi birbirinden yapısal olarak ayırmıştır. Bu anlamda da herhangi birey aynı anda hem sınıf, hem statü hem de parti kriterlerine göre değerlendirilmektedir. Örneğin bir kişi üst bir sınıfa mensup iken; düşük bir partiye sahip olabildiği gibi, alt bir sınıfta bulunan kişi, yüksek bir statü ve parti konumuna sahip olabilir.

Weber’in bu üçlü sosyal tabakalaşma modelindeki her bir konumun denk düştüğü belli kriterler vardır. Buna göre sınıf konumu üretim, tekel kurma şansı ve mülkiyet, mülkiyetsizler için piyasaya sürdükleri mal ve hizmetlere; Statü konumu sosyal onur, itibara; Parti konumu ise iktidar ve güce göre belirlenmektedir (Weber, 1996).Weber bu tabakalaşma modelinin bölümlerini birbirinden bağımsız olarak ele

almamış; Her birinin, diğerini etkileyeceğini ileri sürmüş ve bütün bu boyutları bir toplumsallaşma çerçevesinde görmüştür.

Lenski'nin sosyal tabakalaşma çalışmalarına yaklaşım tarzı aynı Weber'de olduğu gibi diğerlerinden farklılık arz etmektedirler. Sosyal tabakalaşmanın yapısını bireyler, sınıflar ve sınıf sistemleri olmak üzere üç boyuta ayırarak inceler (Poloma, 1993: 135). "Bireyler tabakalaşma sisteminin en ufak parçasıdır bu anlamda sınıfları oluştururlar. Lenski, sınıfı toplumda zor ya da kurumsallaşmış gücün özgül bir şekli, ayrıcalık ya da prestij, açısından benzer konumda olan insanların bir araya gelmeleri olarak tanımlar" (Poloma, 1993: 135).

Diğer tabakalaşma teorisyenlerinden farklı olarak Lenski bir bireyin birden fazla sosyal sınıfa ait olabileceğini ifade eder. Böylelikle Marx'ın söylediği anlamda sosyal sınıfların birbirlerine karşı düşmanca tutumunu belirten yaklaşım terkedilmiş olmaktadır. Eğer birey, birden fazla sınıfa mensup ise kendisinin temelde hangi sınıfa mensup olduğunun idrakine daha zor varacaktır ve mücadele ettiği sınıf belli olmadığı için sınıflar arası gerilimin ölçüsü de düşük olacaktır. Lenski, Marx'tan farklı olarak çatışmayı değil; Ancak yarışı ön plana çıkarır. Lenski, sınıf sistemlerindeki üst, orta, alt sınıfları belirlerken bunların niceliksel/istatistiksel olarak dağılımını vermekle sosyal tabakalar ve sosyal sınıflar arasındaki somut ayrımlardan en önemlisini göz ardı etmektedir.

Sonuç

Sosyal sınıfların, tarihteki pek çok sosyal tabakalaşma tarzlarından kökten farklı bir karakter arz ettiği görülmektedir. Çünkü sosyal sınıflar evrensellik (işbölümü ve uzmanlaşmanın, artarak her bir meslek faaliyetlerinin kendi içinde bölünerek bağımsız meslekler haline gelmesi), yerellik (her toplumun kendi sosyo-kültürel yapısına uygun olacak şekilde bir sosyal sınıf yapısı) gibi kriterlerin giderek artması üzerine toplumsal bir değişimin hem öncüsü, hem de sonuçları olmuşlardır.

Sosyal sınıfların bir sosyal tabakalaşma demek olmadığı; tam da aksine sosyal sınıfların herhangi bir sosyal tabakalaşma tarzı olduğunu söylemek çok daha tutarlı olacaktır. Başka bir ifadeyle sosyal tabakalaşmayı genel bir ifade olarak alırsak sosyal sınıf kavramının bu şemsiye altında varolduğu söylenebilir.

Modern dönemlerde sosyal sınıfların etkisinin bir hayli fazla olduğu; Fakat yeni yüzyılda sosyal sınıfların öneminin giderek azaldığını ifade eden bir yaklaşıma katılmak pek mümkün görülmemektedir. Çünkü yüzyılımızda sosyal sınıflar hala etkindir, fakat bilimsel çalışmalara bağlı olarak gerçekleştirilen saha araştırmalarında (ampirik) sosyal tabakalaşmaların daha somut ve belirlenebilir olması nedeniyle sosyal tabakalaşmalara ağırlık verilmiştir.

KAYNAKÇA

- Abrahamson, Mark, (1990) *İşlenselcilik*. çev:Nilgün Çelebi, Konya: Sebat Ofset.
- Berberoğlu, Berch, (1994) *Class Structure and Social Transformation*, USA: Greenwood Puslihing Group, Inc.
- Bilgiseven, A. Kurtkan, (1982) *Genel Sosyoloji*, İstanbul: Divan Yayınları
- Bottomore, Tom, (1990) *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, Ankara: Verso Yayıncılık
- Calhoun, C., D., Light and S., Keller, (1994) *Sociology*, New York: Mc Graw Hill Inc.
- Cockerham William, C. (1995) *Global Society An Introduction to Sociology*, New York: Mc Graw Hill.
- Erkal, Mustafa, (1998) *Toplum Bilimi*, İstanbul: Der Yayınları.
- Kemerlioğlu, Eyüp, (1993) *Toplumsal Tabakalaşma*, İzmir: Kitabevi.
- Keyder, Çağlar, (1995) *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mandel, Ernest, (1996) *Marxizm'e Giriş*. Çev: Orhan İstanbul: Yazın Yayıncılık.
- Poloma, Margaret M., (1993) *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, Çev:Hayriye Erbaş, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Şenel, Alaaddin, (1996) *Siyasi Düşünceler Tarihi*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Weber, Max, (1996) *Sosyoloji Yazıları Çev: Taba Parla*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Zanden Vander, J., (1996) *Sociology: The Core*, New York: Mc Graw Hill Inc.